

ELEONORA SAPIA-DREWNIAK

ORCID: 0000-0003-3779-8004

Uniwersytet Opolski

(DOI: 10.17460/PHO_2023.3_4.10)

DR STEFANIA MAZUREK (1900–1987) – NAUCZYCIELKA MŁODZIEŻY I DOROSŁYCH W LATACH 1921–1968

Stefania Mazurek

Źródło: Archiwum Uniwersytetu Opolskiego, teuszka osobowa S. Mazurek

Powinnością współczesnych historyków wychowania jest przypomnienie sylwetek pedagogów, którzy pracy dydaktycznej i wychowawczej młodzieży i dorosłych podporządkowali swoje życie. Należy do nich Stefania Mazurek, która w swoim długim życiu była przykładem osoby nieulegającej doraźnym korzyściom związanym z istotnymi zmianami społecznymi i politycznymi. Jest nauczycielką zapomnianą, chociaż niezwykle zasłużoną w organizacji oświaty i szkolnictwa polskiego na Górnym Śląsku.

Urodziła się 29 czerwca 1900 r. w Siemianowicach – w ówczesnej rejencji opolskiej należącej do państwa niemieckiego – jako córka Walentego i Marii z domu Jaszonek, w rodzinie o rozbudzonym poczuciu przynależności narodowej, kultywującej polskie tra-

dycje narodowe. Tak jak wszystkie dzieci na Śląsku, Stefania od 6 roku życia rozpoczęła edukację w niemieckiej szkole powszechnej w Siemianowicach, do której uczęszczała przez osiem lat (Kwiatek, 1987, s. 42–43). Po jej ukończeniu przez okres dwóch lat uczyła się w liceum żeńskim w Bytomiu, a następnie wysłano

ją do Bredy (Brackel) w Westfalii, gdzie rozpoczęła naukę w Wyższym Liceum Pedagogicznym Sióstr de Notre Dame (Sapia-Drewniak, 2011, s. 28). Program nauczania przygotowywał do egzaminu dojrzałości i podjęcia pracy pedagogicznej. Egzamin dojrzałości zdała 27 lutego 1920 r. W kwietniu 1920 r. wstąpiła do klasy seminaryjnej Wyższego Liceum im. Dąbrówki w Poznaniu, a 16 grudnia 1920 r. zdała egzamin uprawniający ją do podjęcia pracy pedagogicznej w liceach i szkołach obywatelskich i ludowych. Na podstawie świadectwa tej szkoły uzyskała dyplom dający jej kwalifikacje i uprawnienia do nauczania języka francuskiego i niemieckiego w liceach i pięciu niższych klasach gimnazjów wszystkich typów (AUJ,teczka osobowa egzaminów nauczycielskich, WF II, k. 504).

Już w następnym miesiącu – bo w styczniu 1921 r. – zapisała się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie studiowała przez jeden trymestr. Przerwała edukację, odpowiadając na wezwanie działaczy śląskich, którzy wystosowali odezwy do polskich studentów uczących się na terenie Rzeczypospolitej, by wrócili na Śląsk w celu organizowania pracy kulturalno-oświatowej w trudnym okresie powstań śląskich. Samodzielną pracę pedagogiczną rozpoczęła w Siemianowicach – w swoim rodzinnym mieście – ucząc 80 dzieci języka polskiego. Znały one jedynie gwara śląską, a celem jej pracy było zaznajomienie ich z literacką polszczyzną, historią regionu i Polski. Wspominając ten okres, Mazurkówna pisała: *Klasę urządzono w moim domu, gdzie opróżniono jedną z większych izb, zainstalowano tam prowizoryczne ławki na belkach, stoły oraz tablicę do pisania. Ściany ozdobiono orłem polskim oraz wizerunkami wieszczów. Początkowo była tylko jedna klasa, ale po dwóch tygodniach ilość uczniów zwiększyła się* (Mazurek, 1970, s. 95–96).

Dla Polaków zamieszkałych na Górnym Śląsku wynik plebiscytu z 20 marca 1921 r. okazał się niekorzystny. Region podzielono, przyznając Polsce terytorium o powierzchni 3214 km kwadratowych, a większa część pozostała nadal w granicach państwa niemieckiego. W części przyznanej Polsce nie było polskich szkół, odpowiedniej kadry pedagogicznej ani pracowników administracji szkolnej. Stąd też organizacja systemu szkolnego od podstaw była zadaniem priorytetowym.

W jednej spośród nowo uruchomionych placówek – w polskim Liceum Żeńskim w Mysłowicach – podjęła pracę zawodową S. Mazurek. Wśród członków grona pedagogicznego jedynie trzy osoby i dyrektorka były Polakami, a pozostali nauczyciele byli Niemcami. Ze szkołą tą Mazurkówna była związana przez osiem lat, ucząc języka angielskiego i niemieckiego. W tym czasie uzupełniała swoje wykształcenie, studiując na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie anglistykę i germanistykę na Wydziale Filozoficznym. Studia ukończyła w 1929 r., uzyskując dyplom nauczyciela szkół średnich (Mazurek, 1970, s. 96 i nast.).

Po ukończeniu studiów przeniosła się do Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Chorzowie, gdzie pracowała do 1933 r., nie zaprzestając kontynuowania doskonalenia zawodowego. Wytrwałość ta została uwieńczona dyplomem doktorskim z zakresu filologii angielskiej i niemieckiej, który otrzymała w 1932 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim. Było to znaczące wydarzenie w jej

życiu, bowiem była ona pierwszą Ślązacczą w dziejach tej uczelni, która uzyskała stopień naukowy doktora (AP w Katowicach, Nauczyciele Województwa Śląskiego, sygn. 295, teczka osobowa S. Mazurek, k. 36).

Wysokie kwalifikacje merytoryczne Stefanii Mazurek wpłynęły na decyzję Kuratorium Katowickiego Okręgu Szkolnego, które zaproponowało jej objęcie stanowiska kierownika ośrodka metodycznego języka angielskiego i niemieckiego dla terenu Śląska. Ognisko to miało swoją siedzibę w Gimnazjum Żeńskim w Katowicach, dokąd Mazurkówna się przeniósła. W szkole tej uczyła języków obcych. W tym samym czasie, tj. od 1932 do 1937 roku, była również zatrudniona jako lektor w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach (AP w Katowicach, Nauczyciele Województwa Śląskiego, sygn. 295, teczka osobowa S. Mazurek, k. 37).

Administracyjne władze szkolne i młodzież uczniowska darzyły Stefanię Mazurek dużym szacunkiem i uznaniem. Wyrazem tego było powierzenie jej funkcji instruktora języka niemieckiego w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. We wrześniu 1938 roku wyjechała do Warszawy, gdzie obok stanowiska w Ministerstwie zatrudniono ją w Gimnazjum i Liceum im. Marii Konopnickiej i Emilii Plater. W stolicy zastał ją wybuch drugiej wojny światowej. Kiedy w październiku 1939 r. okupanci zlikwidowali polskie szkolnictwo średnie ogólnokształcące na terenie Generalnej Guberni, nauczyciele rozpoczęli organizowanie tajnego nauczania, w nurt którego od listopada włączyła się Mazurkówna. Nauka na tajnych kompletach odbywała się początkowo w jej mieszkaniu, a następnie w Gimnazjum Handlowym na Starym Mieście (Archiwum miasta stołecznego Warszawa, Komisja weryfikacyjna ds. legalizacji tajnego nauczania przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, sygn. 256, k. 116).

Obok pracy pedagogicznej i dydaktycznej aktywnie uczestniczyła w działaniach, których celem było przygotowanie programów pracy dla szkół na terenie przyszłych ziem odzyskanych. Od 1942 r. w Warszawie działało Biuro Szkolne Ziem Zachodnich, wchodzące w skład Departamentu Szkolnictwa Delegatury Rządu, kierowane przez Czesława Wycecha. Jego zadaniem było zorganizowanie i prowadzenie tajnego nauczania w zakresie szkoły średniej na terenach zachodnich, jak również podjęcie prac nad organizacją tajnego uniwersytetu ziem zachodnich. Biuro to planowało też organizację szkolnictwa na tych terenach po zakończeniu wojny i opracowało programy nauczania i wychowania na okres powojenny. Tymi pracami bezpośrednio zajmował się Wydział Programowy, którego kierownikiem była S. Mazurek. Przygotowano wiele programów języka polskiego i historii Polski, które w okresie powojennym zrealizowano w praktyce szkolnej. Ona też była inicjatorką przygotowania podręcznika do nauki języka polskiego dla miejscowej ludności ziem odzyskanych (Mazurek, 1973, s. 91).

W połowie 1941 roku w Warszawie powstało Śląskie Biuro Szkolne, w skład którego weszli przebywający w stolicy śląscy nauczyciele: Kazimierz Popiołek, Alojzy Targ i Stefania Mazurek. Celem ŚBC było prowadzenie pracy kulturalno-oświatowej wśród ludności polskiej na Śląsku. Zajęło się ono organizowaniem tajnego nauczania na Śląsku, w Zagłębiu i w Olkuszu. Wspierano nauczycieli

uczestniczących w działalności kulturalno-oświatowej oraz opiekowano się śląską młodzieżą i nauczycielami przebywającymi podczas wojny w stolicy (Mazurek, 1973, s. 85).

Istotnym osiągnięciem Śląskiego Biura Szkolnego było zorganizowanie w marcu 1942 roku w Warszawie Tajnego Pedagogium Ziem Zachodnich, prowadzącego działalność dydaktyczną do wybuchu powstania warszawskiego, tj. do sierpnia 1944 roku. Funkcję kierownika tej placówki pełniła S. Mazurek. Jej celem było przygotowanie kadr nauczycielskich do pracy w szkolnictwie na ziemiach zachodnich, a głównie na Śląsku (Sapia-Drewniak, 2011, s. 88).

W okresie kilku miesięcy przygotowała ramowy program Pedagogium i przedstawiła go kierownictwu Biura Oświatowo-Szkolnego. Wzorem do jego opracowania był program przedwojennego, jednorocznego Pedagogium w Krakowie. Ze względu jednak na utrudnioną pracę w warunkach konspiracji oraz z uwagi na konieczność rozszerzenia zajęć z zakresu literatury, historii, geografii ziem zachodnich, naukę przedłużono do dwóch lat (Bednorz, 1975, s. 38).

Kandydaci zgłaszający się do Pedagogium wywodzili się przeważnie spośród absolwentów, którzy uzyskali maturę na tajnych kompletach w liceach warszawskich oraz spośród młodzieży śląskiej przebywającej w Warszawie. Kandydaci na kierunek humanistyczny zobowiązani byli do składania egzaminów wstępnych z języka polskiego, historii i rysunków, a na kierunek matematyczno-przyrodniczy – z matematyki i biologii. Nauka w Pedagogium była zorganizowana na tajnych kompletach, z których każdy stanowił samodzielną grupę posiadającą własny plan nauki oraz terminarz kolokwium i egzaminów (Bednorz, 1975, s. 45).

Praca dydaktyczna odbywała się w różnych miejscach: w mieszkaniach prywatnych, internatach Głównej Rady Opiekuńczej, w szkołach, instytucjach charytatywnych. Część miała miejsce w klasztorze sióstr Rodziny Marii przy ulicy Hożej lub willi przy ulicy Reja, zajmowanej przez to zgromadzenie. Były to miejsca stosunkowo bezpieczne, siostry bowiem zajmowały się wydawaniem obiadów i żywności, co ściągało tam dużo ludzi. Schodzące się na naukę uczennice nie zwracały niczyjej uwagi. Konferencje rady pedagogicznej odbywano w mieszkaniu dyrektorki. Tam też przychodziły studentki na rozmowy przed rozpoczęciem nauki, a także wówczas, gdy miały kłopoty. Dyrektorka wielokrotnie wspomagała swoje słuchaczki finansowo, hospitowała lekcje, prowadziła również nauczanie języków obcych (Bednorz, 1975, s. 64).

W latach 1943–44 odbywały się w Pedagogium egzaminy dyplomowe, przeprowadzone oddzielnie dla każdego kompletu. Składano je przed komisjami egzaminacyjnymi powołanymi przez władze Biura Szkolnego Ziem Zachodnich w porozumieniu z Tajnym Departamentem Oświaty. Skład komisji stanowiли dyrektorka i wykładowcy poszczególnych przedmiotów. Trwały one dwa lub trzy dni. Na początku przeprowadzano egzamin praktyczny – lekcje pokazowe w internacie Głównej Rady Opiekuńczej. Tam też pisano prace dyplomowe z języka polskiego, matematyki oraz przedmiotów pedagogicznych. Następnie odbywały się egzaminy ustne z tych przedmiotów w domach nauczycieli lub

studentek. W trzecim dniu studentki były egzaminowane z przedmiotów artystyczno-technicznych i geografii. Dyplomy ukończenia Tajnego Pedagogium Ziem Zachodnich uzyskało 28 osób. Na skutek wybuchu powstania warszawskiego placówka ta zaprzestała swojej działalności w lipcu 1944 roku (Biblioteka Państwowego Instytutu Śląskiego w Opolu, Tajna mowa polska oraz tajne nauczanie języka polskiego w okresie okupacji na Śląsku Opolskim, sygn. A 244).

Po zakończeniu II wojny światowej w sierpniu 1945 r. Stefanię Mazurek powołano na stanowisko wizytatora Biura Ziem Odzyskanych, przydzielając jej bardzo rozległy rejon wizytacyjny. Należały do niego: Śląsk Opolski, ziemia lubuska, Złotów i Człuchów. Zadaniem wizytatora było rozpoznanie potrzeb w zakresie organizacji edukacji dzieci i młodzieży. S. Mazurek tak wspominała tę pracę: *Poznanie Ziem Odzyskanych nie było rzeczą łatwą, zwłaszcza przy ówczesnych bardzo trudnych warunkach komunikacyjnych. Wagony były prymitywne, przeważnie nie opalone, często bez szyb. Dopiero co uruchomione pociągi przede wszystkim na bocznych liniach nie zawsze kursowały zgodnie z rozkładem jazdy. Pragnienie uczestniczenia w odbudowie Polski zwłaszcza w procesie powiązania jej z Ziemią Odzyskaną, napawało mnie entuzjazmem i energią działania, która potrafiła pokonywać największe trudności* (Mazurek, 1960, s. 104).

Podczas przyjazdów na Opolszczyznę spotykała wiele biednych, opuszczonych dzieci, żebrzących o pieniądze na chleb. Taka sytuacja wynikała z faktu, iż wielu ojców służących w wojsku niemieckim nie wróciło z wojny i brakowało żywiciela rodziny. Organizowanie opieki nad dziećmi, zwłaszcza sierotami z Opolszczyzny, uważała Mazurkówna za jedno z najważniejszych zadań w pierwszym okresie swojej pracy. Jej relacje o sytuacji rodzin śląskich, a głównie dzieci, wpłynęły na decyzję Ministerstwa Oświaty i śląskich władz wojewódzkich o przeznaczeniu znaczących funduszy na zorganizowanie dożywiania dla dzieci i pomoc dla ubogich rodzin. Władze szkolne przygotowały dla dzieci i młodzieży w części przemysłowej Śląska świetlice, stwarzając im warunki do nauki. Znaczny ich procent nie uczęszczał do szkół, a zadaniem pracowników Biura była zmiana tej niekorzystnej sytuacji. Dr Mazurek, poznając trudne warunki życia śląskich dzieci, przedstawiła projekt zorganizowania dla chorujących na płuca prewentorium połączonego ze szkołą średnią w Głuchołazach. Jego realizacja nastąpiła jesienią 1946 r. (Państwowy Instytut Śląski w Opolu, Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan, sygn. A 315, k. 886).

Do pracy dydaktycznej w szkolnictwie Śląska zgłaszali się kandydaci z różnych stron Polski, nie zawsze rozumiejący specyfikę regionu, jak również z brakami w zakresie wiedzy o historii tego regionu. Mazurkówna zdawała sobie sprawę, iż rolą nauczyciela w tym czasie było integrowanie Śląska z resztą ziem polskich. Dlatego też pisała: [...] *zwróciła szczególną uwagę w pracy dydaktycznej na organizowanie kursów naukowo-informacyjnych, uświadamiających pracownikom oświatowym zadania szkoły na terenach i zapoznających ich z polską przeszłością ziemi śląskiej. Ułatwić poznanie i zrozumienie, obudzić żywe*

zainteresowanie, a w konsekwencji ukochanie tych ziem, dla których się pracuje, to jeden cel organizowanych kursów, a drugi – pobudzić do głębszej, planowanej współpracy z nauką polską, która zajmuje się problemami Śląska (Mazurek, 1970, s. 105).

Zapewnienie wystarczającej liczby kadry pedagogicznej dla tworzonego polskiego systemu szkolnictwa było trudne, dlatego też na Śląsku Opolskim zatrudniono około 40 nauczycieli pracujących wcześniej w szkołach niemieckich, lecz posiadających polską świadomość narodową. S. Mazurek czyniła wiele starań, by mogli oni pogłębiać więź emocjonalną z polską kulturą, a jednocześnie uzupełniać wiadomości z literatury, historii, geografii i języka polskiego. Dla tej grupy nauczycieli zorganizowano dwukrotnie kursy kultury polskiej w Krakowie w 1946 i 1947 roku. (Państwowy Instytut Śląski w Opolu, Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan, sygn. A 315, k. 888).

Przygotowała ona również projekt zorganizowania podognisk języka polskiego i historii przy ośrodkach metodycznych tych przedmiotów dla szkół na terenie Śląska Opolskiego, przedstawiając plan ich pracy. Utworzone placówki zorganizowały konferencje metodyczne i wychowawcze. Przeprowadzono lekcje pokazowe o tematyce regionalnej, jak również gromadzono materiały dotyczące polskiej przeszłości regionu. S. Mazurek współuczestniczyła w pracach nad przejściowymi programami nauczania języka polskiego i historii, zawierającymi wiele zmian w stosunku do ogólnie obowiązujących, a uwzględniających tematykę regionalną. Realizowano je w pracy szkół na ziemiach odzyskanych do 1949 r.

Nie zapomniała o potrzebie odpowiedniego przygotowania wychowawczyń przedszkoli mogących w znaczący sposób kształtować osobowość swoich podopiecznych. Dokonała rejestracji przedszkolank z terenu Śląska Opolskiego, Śląska Dolnego i Mazur, które zdobywały swoje kwalifikacje w szkołach niemieckich. Na Opolszczyźnie było ich około 70. Skierowane one zostały na kurs dokształcający do Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli w Rabce. Pochodziły głównie z rodzin o polskich tradycjach powstańczych bądź też z takich, które manifestowały swoją polskość. Program nauki obejmował takie przedmioty, jak: język polski wraz z literaturą dziecięcą i pedagogiczną, zajęcia praktyczne, zajęcia świetlicowe. Zorganizowano kilka wycieczek krajoznawczych, wspólne wyjścia do teatru i na koncerty. Po kursie wszystkie absolwentki zatrudniono w przedszkolach na Opolszczyźnie, gdzie z dużym poświęceniem pracowały w tym bardzo trudnym okresie dziejów Polski (PIŚL w Opolu, Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan, sygn. A 315, s. 888).

Stefania Mazurek była też inicjatorką organizowania kursów dla kobiet. Odbyły się one w Bytomiu, Zabrze i Gliwicach, a ich program obejmował naukę języka polskiego, historię Polski, śpiew, elementarne wiadomości z zakresu higieny oraz psychologii. Szczególną uwagę starano się zwracać na role kobiet w wychowaniu młodego pokolenia na ziemiach zachodnich.

Wydaje się, iż najważniejszym osiągnięciem Stefanii Mazurek na polu oświaty było zorganizowanie i prowadzenie Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych w Opolu, tzw. Liceum Repolonizacyjnego. Lata szkolne 1945/46 i 1946/47 były dla szkolnictwa polskiego na tym obszarze najtrudniejszymi. Tworzono polski system edukacyjny w regionie od podstaw, w czasie bardzo trudnych warunków ekonomicznych, wynikających ze zniszczeń wojennych (Musioł, 1960, nr 1, s. 73).

Jego rodzimi mieszkańcy uczęszczali wcześniej do szkół niemieckich, boiem do roku 1945 nie posiadali możliwości kształcenia się w polskiej szkole. Umiejętność posługiwania się językiem polskim (gwarą śląską) wnoszono z domu rodzinnego, lecz nie pozwalała ona na przystosowanie się i funkcjonowanie w nowej sytuacji regionu. S. Mazurek doskonale zdawała sobie sprawę z ogromu problemów, z którymi musieli się borykać mieszkańcy Opolszczyzny. Miejscowa młodzież, często posiadająca świadectwa maturalne niemieckiej szkoły bądź też uczęszczająca przez kilka lat do niemieckiego gimnazjum, nie znała języka polskiego w takim zakresie, by móc z powodzeniem kontynuować naukę w szkole polskiej. S. Mazurek przygotowała własny projekt nauczania i wychowania młodzieży śląskiej w Liceum Repolonizacyjnym, które rozpoczęło swoją działalność 1 lutego 1947 r. w Opolu. W nim to przez okres 3 lat pełniła funkcję dyrektora. Miejscowa ludność przyjęła powstanie tej placówki z dużym zainteresowaniem i zadowoleniem (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego,teczka osobowa S. Mazurek, s. 8).

S. Mazurek skompletowała grono pedagogów, które potrafiło zrozumieć zarówno trudności uczniów, a co najważniejsze – również trudną i skomplikowaną historię regionu i jego mieszkańców. Były to osoby spoza Śląska, ale znające realia życia na Śląsku Opolskim i mające już wcześniejszy kontakt z regionem (AP Katowice, Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego, sygn. 412, k. 107).

Aby miejscowi uczniowie mogli się uczyć w polskiej szkole średniej, musieli poznać i opanować materiał będący podstawą do edukacji na tym poziomie. Dlatego w opolskim gimnazjum i liceum dla dorosłych praca dydaktyczna prowadzona była równoległe w dwóch nurtach: jednym, pełniącym zadania kompensacyjne były przedpołudniowe kursy, a właściwym – nauka w godzinach popołudniowych, zgodnie z planami zaakceptowanymi przez Ministerstwo Oświaty. Kursy oparte były na realizowaniu specjalnych programów dostosowanych do potrzeb liceum ogólnokształcącego, umożliwiających młodzieży w krótkim czasie wyrównanie braków w zakresie materiału nauczania oraz opanowanie języka polskiego w mowie i piśmie (AP Katowice, Inspektorat Szkolny w Katowicach, sygn. 450, s. 2).

Praca w szkole wymagała od uczniów wytrwałości, cierpliwości i konieczności zwiększonej koncentracji na uczeniu się. Początkowy okres nauki był dla rodzimej młodzieży bardzo trudny. Zdarzały się sytuacje, że po kilkutygodniowym pobycie w szkole i zamieszkaniu w internacie uczniowie opuszczali placówkę, stwierdzając, że nie są w stanie znieść atmosfery polskiej szkoły. Część

z nich po pewnym czasie jednak wracała. Wszyscy chcąc zdobyć wykształcenie bądź uznanie niemieckiego wykształcenia, musieli pokonać trudny okres początkowy, w którym nie rozumieli polskich podręczników ani treści lektur.

Od 1947 r. do końca działalności placówki kształciło się w niej 659 opolan wcześniej uczęszczających do niemieckich szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych (AP Katowice, KOS, sygn. 412, k. 66). Z uwagi na brak znajomości języka polskiego oraz wiek między 17 a 24 r.ż. byli poza zasięgiem działania szkoły polskiej do 1947 r., czyli do uruchomienia Liceum Repolonizacyjnego. Po upływie pierwszego roku szkolnego *pierwszy i jedyny internatowy ośrodek repolonizacyjny na Opolszczyźnie nie będzie wkrótce mógł pomieścić zgłaszających się coraz liczniej kandydatów, którzy uczęszczali do niemieckich szkół średnich i pragnęliby ukończyć polską szkołę średnią* (AP Katowice, KOS, sygn. 412, Działalność Wydziału Oświaty i Kultury Dorosłych w r. szk. 1947/48, s. 64).

Czasy funkcjonowania Liceum Repolonizacyjnego to okres silnej indoktrynacji ideologicznej grona nauczycielskiego i uczniów. Ówczesna sytuacja polityczna nie pozwoliła na kontynuację w niej pracy dydaktycznej w takiej formie, jaka miała miejsce dotychczas. W 1951 r. szkołę zlikwidowano, chociaż była ona wówczas w pełni rozwoju (Mazurek, 1978, s. 177). Część uczniów Liceum Repolonizacyjnego mogła dalej się kształcić w liceum dla pracujących, jeśli znalazła zatrudnienie bądź też mogła wylegitymować się odpowiednim pochodzeniem społecznym. Ograniczono wówczas przyjmowanie młodzieży pochodzenia inteligenckiego, a nie zezwalano na przyjmowanie uczniów z rodzin rolniczych i rzemieślniczych.

Praca opolskiego Liceum Repolonizacyjnego była przedmiotem szczególnego zainteresowania urzędników ministerialnych oraz władz partyjnych. Mazurkówna była wzywana do partii, gdzie jej zarzucano uprawianie praktyk religijnych w szkole oraz zaniedbania w zakresie ideologicznego wychowania młodzieży (AUO teczka osobowa S. Mazurek, protokół Komisji Rehabilitacyjnej z dnia 6.07.1957 r.). Było to konsekwencją informacji przekazywanych do władz przez byłego nauczyciela placówki, wskazującego, że *w szkole panuje duch klerykalizmu i separatyzmu autochtonicznego. Nauka religii, częste modlitwy, uczęszczanie na nabożeństwa, śpiewy religijne uprawiane w nadmiarze są typowe dla atmosfery wychowawczej jaka tam panuje* (AAN, M.O. sygn. 3397, k. 27). Nauczyciel wysłał też donos o klerykalnej atmosferze w szkole do przewodniczącego Rady Państwa, którym był A. Zawadzki. Ten jednak odpowiedział: *fakt, że koleżanka Mazurek jest katoliczką, nie stanowi przeszkody do pełnienia przez nią obowiązków dyrektora szkoły* (UO, teczka osobowa S. Mazurek, protokół Komisji Rehabilitacyjnej z dnia 6.07.1957 r.).

Stefania Mazurek została odwołana z funkcji dyrektora Liceum Repolonizacyjnego w 1950 r. przez Wydział Oświaty Prezydium WRN w Opolu na polecenie Ministerstwa Oświaty. Decyzja w tej kwestii została podjęta przez Komitet Wojewódzki PZPR. Istotną przyczyną odwołania jej ze stanowiska dyrektora były zastrzeżenia natury ideologicznej i politycznej. Wcześniej

bowiem referat szkół średnich dla dorosłych województwa śląsko-dąbrowskiego wymienił S. Mazurkównę *jako wybitnego dyrektora, znawczynię problemów Opolszczyzny, osobę o solidnym charakterze, zapalonego pedagoga* (AP Katowice, KOS, sygn. 412, k. 111).

Zarządzenie ministra oświaty z 20 czerwca 1950 r. likwidowało dotychczasowe trzyletnie szkoły semestralne dla dorosłych i wprowadzało jednolite czteroletnie licea wieczorowe dla pracujących. Dotyczyło to również semestralnych liceów na Ziemiach Zachodnich, pełniących na tych terenach ważną rolę społeczną i polityczną (Dz. Urz. Ministerstwa Oświaty nr 12/1950 poz. 164). Do nowych placówek rekrutację dorosłych uczniów ograniczono do osób aktualnie zatrudnionych. Wprowadzenie zmian uniemożliwiało uczenie się dzieciom indywidualnych rolników, posiadających stosunkowo duże gospodarstwa rolne. Byli oni bowiem traktowani jako „kułacy” i nie mogli korzystać z tej formy edukacji. A takich na terenie Śląska Opolskiego było stosunkowo wielu. Funkcjonujące do tej pory szkolnictwo dla dorosłych nie stwarzało barier w zakresie rekrutacji uczniów. Dlatego na Opolszczyźnie – regionie rolniczym – młodzież ambitna, chociaż mająca problemy z językiem polskim, zamieszkująca wieś, tak chętnie do nich uczęszczała.

Na bazie funkcjonującego w Opolu od 1948 r. punktu konsultacyjnego Korespondencyjnego Gimnazjum i Liceum w Łodzi zorganizowano Liceum Korespondencyjne, które zaczęło funkcjonować samodzielnie od 1950 r. Kierownictwo tej placówki powierzono S. Mazurek. Prowadziła je do 1960 roku (AUO, teczka osobowa S. Mazurek, s. 105). Zainteresowanie nauką w tym Liceum ze strony młodzieży było bardzo duże. Przyszli uczniowie nie zawsze zdawali sobie sprawę z tego, iż samodzielne zdobywanie wiedzy jest znacznie trudniejsze niż nauka przy systematycznej kontroli nauczyciela. Do szkoły zapisywało się bardzo wielu chętnych, jednakże po kilku miesiącach znaczna ich część rezygnowała z kontynuowania nauki (Koniarski, 1972, s. 144).

Problemy i trudności dydaktyczne Stefania Mazurek starała się rozwiązywać poprzez tworzenie gęstej sieci terenowych punktów konsultacyjnych. Organizowała też zespoły samokształceniowe prowadzone przez uczniów osiągających dobre wyniki w nauce, tzw. „przewodników zespołów”. Te inicjatywy dyrektorki w praktyce realizowano od roku szkolnego 1951/52, tworząc kilka punktów konsultacyjnych, nad którymi opiekę sprawowali nauczyciele tamtejszych szkół dla młodzieży – wcześniej poinstruowani przez dyrektorkę i nauczycieli Liceum Korespondencyjnego (Koniarski, 1972, s. 145). Mimo tego, że praca dydaktyczna z młodzieżą dawała jej wiele satysfakcji, po dziesięcioletnim okresie pełnienia funkcji dyrektora zgodziła się na rezygnację z niej i przejście na emeryturę.

W tym samym czasie była już zatrudniona w opolskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej funkcjonującej od 1954 r. Posiadając stopień naukowy doktora w zakresie filologii germańskiej i angielskiej, mogła swoją wiedzę i umiejętności przekazywać przyszłym nauczycielom jako lektor tych języków. Powierzono

jej utworzenie Studium Języków Obcych przy WSP a następnie, od 1957 r., kierowanie tą jednostką uczelnianą. Dbała o wysoki poziom zajęć dydaktycznych, o wprowadzenie efektywnych metod nauczania języków obcych, kładąc szczególny nacisk na umiejętność komunikowania się. Pod jej redakcją ukazywał się „Biuletyn Dydaktyczny”, służąc pomocą metodyczną lektorom. Ze względu na przewlekłą i postępującą chorobę gościcową, znacznie utrudniającą poruszanie się, w 1966 r. Stefania Mazurek przeszła na specjalną rentę.

Ważne miejsce – obok pracy dydaktycznej – w życiu Stefanii Mazurek zajmowała aktywność naukowa. Na uwagę zasługują jej prace historyczno-oświatowe. Należą do nich rozprawy: *Z dziejów tajnej oświaty na Śląsku Opolskim w latach II wojny światowej* (1973), *Liceum Repolonizacyjne w Opolu* (1957), *Liceum dla Dorosłych w Opolu* (1962). Na bazie bogatych materiałów źródłowych, wspomnień, pamiętników oraz własnych doświadczeń przedstawiała problematykę mało znaną, która nie była analizowana w ukazujących się do tej pory opracowaniach. Szczególnie interesujące są jednak jej prace dotyczące roli kobiet śląskich w pielęgnowaniu tradycji narodowych. Stefania Mazurek jest pionierką w zakresie prezentowania problematyki kobiecej. W swoich pracach przedstawiła działające w tym regionie organizacje kobiece, które przybrały formę organizacji masowych, co było niespotykanym zjawiskiem w innych regionach Polski. Należą do nich: *Z dziejów polskiego ruchu kobiecego na Górnym Śląsku w latach 1900–1907* (1969), *Nasza droga do wolności, Udział kobiet w walce o polskość Śląska w okresie od 1890–1921* (1960), *Udział kobiet w walce plebiscytowej i powstaniach śląskich* (1961). Wszystkie publikacje powstały w okresie, gdy była kierownikiem Studium Języków Obcych opolskiej WSP. Do chwili obecnej są niezwykle cennym materiałem dla badaczy historii oświaty dorosłych na Śląsku.

Swoje bogate życie, pełne poświęcenia, szacunku do drugiego człowieka i chęci służenia mu Stefania Mazurek zakończyła 3 lutego 1987 roku, pozostając w pamięci tych, z którymi miała kontakt jako osoba pogodna, zainteresowana problemami społecznymi i prywatnymi przyjaciół, do końca służąca w miarę swoich możliwości pomocą duchową i radą.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Zespół: Egzamininy nauczycielskie, sygn. WF II 504.

Archiwum Państwowe w Katowicach

Zespół:

Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego, sygn. 456.

Nauczyciele Województwa Śląskiego sygn. 295.

Inspektorat Szkolny w Katowicach, sygn. 450.

Archiwum Uniwersytetu Opolskiego

Teczka osobowa S. Mazurek

Archiwum miasta stołecznego Warszawa

Zespół: Komisja weryfikacyjna do spraw legalizacji tajnego nauczania przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, sygn. 256.

Archiwum Akt Nowych

Zespół: Ministerstwo Oświaty, sygn. 3397.

Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu

Zbiory specjalne

Tajna mowa polska oraz tajne nauczanie języka polskiego w okresie okupacji na Śląsku Opolskim, A 128.

Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan, sygn. A 315.

Źródła drukowane:

Dz. Urz. Ministerstwa Oświaty 1950 nr 12, poz. 164.

Mazurek S. (1960), *Wspomnienia Ślązaczki*, „Kwartalnik Opolski” nr 3.

Mazurek S. (1970), *W służbie polskiego szkolnictwa na Śląsku*, w: K. Popiołek (red.), *Wspomnienia nauczycieli śląskich*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk.

Mazurek S. (1973), *Z dziejów tajnej oświaty polskiej na Śląsku Opolskim w latach II wojny światowej*, Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego w Opolu.

Mazurek S. (1978), *Przyjaciel młodego pokolenia Opolan*, w: Z. Kowalski, T. Szwedek (red.), *Aleksander Zawadzki przyjaciel Opolan*, Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego w Opolu.

Opracowania:

Koniarski H. (1972), *Liceum Korespondencyjne w Opolu*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu” Pedagogika VI.

Kwiatek J. (1987), *Górnośląska szkoła ludowa na przełomie XIX i XX wieku*, Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego w Opolu.

Musioł T. (1960), *Oświata*, „Kwartalnik Opolski” nr 1.

Sapia-Drewniak E. (2011), *Stefania Mazurek. Biografia pedagogiczna*, Opole: Uniwersytet Opolski.

Dr Stefania Mazurek (1900–1987) – teacher of youth and adults in the years 1921–1968

Summary

Aim: The aim of the work is to present the pedagogical and didactic work of Stefania Mazurek.

Methods: A biographical method, an analysis of archival materials

Results: An attempt was made at reconstructing the path of life and didactic work in the changing social and political conditions on the territory of Upper Silesia, in Warsaw and in Opole Region in the postwar period based on archival materials.

Conclusions: Mazurek was one of the first Polish teachers in secondary education system in Silesian Province (Voivodeship). In the time of the German occupation of Poland, she organized the Secret Pedagogium of Western Lands in Warsaw, which educated students preparing to be active teachers in that region. She implemented the conception of re-Polonization grammar comprehensive school in Opole in the postwar period as well as managed the Department of Foreign Languages in the Opole-based Teacher Training College – the first college of higher education in the region.

Keywords: teacher of adults, organizer of school system, didactic work, Upper Silesia.